

զին ծախում է աշխարհի համար, որ դեռ ևս երէկ աղնիւ և վերին աստիճանի զգայուն էր դէպի ամենատեսակ բարի գործ: «Հետեւիր ինձ» ասում է անբարոյական հասարակաց կինը խեղճ, սղորմելի մշակահուն անցնելով նրա առաջնից ազմկալի ուրախութեամբ և պճնազարգութեամբ, հետեւիր ինձ գոնէ մի օր, և թշուառը հետեւում է նրան: Նա սոք է գնում այն կեանքի մէջ որ լի է անպարկեշտութեամբ և նախատինքով և այս կեանքին է նուիրում մօր արտասուքներով սրբագործուած հոգին. հոգի որի համար այնչափ անմուռնջ աղօթքներ, ջերմագին բարեմաղթութիւններ վեր բարձրացան դէպի երկինքը:

«Հետեւիր ինձ» ասում է անհաւատ մարդը երիտասարդ սերունդին, խօսքով, գրչով սերմանելով ամեն ինչ աւերող—քանդող վարդապետութիւնը: «Հետեւիր ինձ», որովհետեւ ինձ համար ամենալաւ հնազանդութիւնը, բանականութեան հնազանդութիւնն է և ամենաբարձր փառքը—մտաւորական: Աւաղորքան մարդիկ հետեւում են նրան: Որքան մարդիկ հրճուանքով, ուրախ ծափահարութեամբ գնում են մոլիգնաբար յայտարարելու, աղքատութիւնից և տանջանքներից կատաղած բոլոր սրտերին, որ երկինքը ունայն բան է, որ Աստուած չէ բնդունում մեր աղօթքները և որ ոչնչութիւնը ամեն բանի վախճանն է: «Հետեւիր ինձ»: Ահա այն բացականչութիւնը, որով նրանք դառնում են բոլորին, քանի դեռ ևս լայն ճանապարհով ցած են իջնում: Բաւական չէ որ իրանք կորած են, հարկաւոր է դեռ ուրիշներին էլ կորցնել:

Ի վերայ այս ամենայնի, Դու նրանց սպասում էիր ս'ի Յիսուս, նրանց համար նոյնպէս չարչարուեցիր և Քո արիւնաշաղախ խաչի բարձրութիւնից նրանց բոլորին ասացիր, «Եկայք առ իս»: Բայց տեսն արդեօք այս խաչը, իզրայրներ, Նրանք արդեօք ճանաչում են Նրան, որին մենք անուանում ենք Փրկիչ: Իսկ մենք ի՞նչ ենք արել, հոգիներին

Նրա կողմը գրաւելու համար: Տէր, զարթեցրու մեր խիղճը, ազատիր մեզ մեր անտարբերութիւնից, անհոգութիւնից և անձնական բարեկալութեան սիրուց, բոցավառիր մեր սրտերը, ներշնչիր մեր մէջ՝ մեծամեծ զոհաբերութեանց ջերմ ցանկութիւն, և թոյլ տուր մեզ ցոյց տալ աշխարհին, որ Քո գործը շարունակուում է և որ ամենաբարձր յաղթութիւնը ապահոված է հաւատով և բարի գործերով յօգուտ մերձաւորի:

Թարգմ. ԽՈՐԷՆ ԲԱԼ. ԽԱՆԶԱԴԵԱՆՑ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՖԻԵՕԲԵԼԻ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՐ,

ՅԱՆԱԶԱՐԱՆ.

(Շարունակութիւն) *.

ըէօրէլի կրթական եղանակը աղնուացնում է երեխայի ձգտումները և զարգացնում է նրա բնականակութիւնները ըսկըսած նրա առաջին տարուց:

Կրթութեան այս նոր եղանակը, որ մենք ներկայացնում ենք և առաջարկում ենք նրա հիմնական գաղափարներն ուսումնասիրելու և իրազործելու՝ կարելի է անուանել մի եղանակ՝ որ լաւ է մշակուած: Չէ կարելի ասել թէ՛ աւելացնելու բան չի մնում և գործադրելու համար չէ կարելի փոփոխութիւնների ենթարկել: Այո՛ն եղանակը հետաքրքիր է ամեն մարդու համար, որ զբաղուելու է երեխայի հետ նրա ծնուելու օրից սկսած և ստիպուած է կատարել ծանր պարտաւորութիւններ մի է-

*. Տես նախնից համարում:

ակի վերաբերութեամբ որ սկզբում ոչ կամք ունի՝ ոչ էլ ցանկութիւն: Արթուրեան հիմնական զաղափարը հէնց սկզբից պէտք է զործադրութիւն գտնի, եթէ չեն կամենում որ փոքր երեխան պահանջող ու կամակոր լինի: Կարեւոր է ծանաչել երեխայի բնաւորութիւնը և այն խնամքը որ հարկաւոր է նրա առօրջութեան և կազմակերպութեան համար:

Մի խելացի և փորձուած մայր հեշտութեամբ կարող է հետեւել այս նոր եղանակին և դրա համաձայն կրթել իր որդուն:

Այս եղանակը համապատասխանում է յառաջադիմութիւնը և դրանով կարելի է կանոնաւոր կերպով զարգացնել երեխային:

Եթէ մի քանի ժամանակից յետոյ կրթութեան հիմունքը տարածուէին ցուցական եղանակի համաձայն՝ այն ժամանակ հարկաւոր կը լինի աւելի հետեւել, որ այդ զործը զարգանայ և հասնի իր զաղաթնակէտին:

Այժմ ուսումնասիրելով և զործադրելով այդ եղանակը՝ կարելի է անցնել զարգացման բոլոր աստիճաններով, որպէս զի մարդ կարողանայ համապատասխանել իր բարձր նշանակութեանը և երբ այդ եղանակի դադարաւոր այնպէս կը հասկացուի ինչպէս հարկն է, կը զարթեցնի ամենամեծ հետաքրքրութիւն:

Ահա պրոֆէսոր Ռազոօի ծառը որ նա արտասանեց, երբ Մուշատեում այդ եղանակի մասին վարժուհիների համար դասախօսեց:

Հին ժամանակներում ասաց Ռազոօն, երեսուցին յանձնում էին ստրկի խնամատարութեանը: Քրիստոնեայ երկրներում էլ չընայելով այն գեղեցիկ օրինակներին, որ մի քանի սուրբ հայեր տալիս էին, երեխան չէր խնամուում այնպէս՝ ինչպէս պէտք է խնամուէր: Միջին դարերում էլ կրթութիւնը շատ տարօրինակ է եղել: Երեսնամեայ պատերազմի ժամանակ էլ զարմանալի դրութեան մէջ էր կրթական զործը, երբ յայտնուեց պաւստական յայտնի մանկավարժ Կոմէնիուսը, որին անուանում են «հայր ցուցական եղանակի»: Որին Միչլէն անուանում է «Մանկավարժութեան Ղալիլէյ»:

Ցուցական եղանակով հրապուրուում է Ռուսոն, Խմիլի հեղինակը, առարկայական (ցուցական) եղանակի նորագոյն քարոզիչը: Ռուսոն ուղղակի առաջարկեց ցուցական եղանակը: Այդ եղանակն էլ ընդունեց ժողովրդական ուսումնարանի հիմնադիր Պէստալոցցին նոյնը: Ֆրէօրէշն էլ ընդունեց իր մանկական պարտիզի համար: Ֆրէօրէշը Կոմէնիուսից և Պէստալոցցուց յետոյ յայտնուեց, բայց կարողացաւ իրագործել մանկական պարտէզը ուր մայրերը կարող են և պէտք է զործեն: Հէնց այդ տեսակ ուսումնարանի մասին էին երազում առաջինից մանկավարժները:

Զարգացնել երեխայի խելքը, մարդել նրա աչքը, կատարելագործել նրա ձեռավարժութիւնը, զարթեցնել վարժել, կազմակերպել նրա բոլոր ընդունակութիւնները երկրաչափական արդուածներով (Ֆիզուր), որոնց Պէստալոցցին շատ մեծ նշանակութիւն է տալիս, դրդել երեխային դէպի քննադատութիւնը, սովորցնել նկարչութիւն, ձեռագործութիւն, խնամքով շինութիւններ կառուցանել, պարտիզպանութիւն, ահա դրանք են զործական ուսման հիմքերը: Գաղափարական բաները սովորեցնում են երգերով, պատմելով բանաստեղծական և արձակ գրուածքներից:

Գերմանիայի Բլանքէնբուրգ քաղաքում էր, ուր բացուեց Ֆրէօրէշիան առաջին մանկական պարտէզը: Այդ ժամանակից սկսած, այդ տեսակ ուսումնարանները տարածուեցին գերմանական Զուրիցարիայի զանազան մրսերում, զորօր: Յիւրիսում, Սէն—Գալէնում, Լիւցերնում: Ժընէվում:

Մի յայտնի գիտնական, որ մանկական պարտիզի մասին օրիորդաց դասախօսում էր՝ ասաց. «այն անձինք, որոնք իրենց նմաններին են կրթում՝ կը փայլեն որպէս աստղեր երկնակամարի վերայ, օրիորդների որքան արգեօք ձեր աստղերն աւելի գեղեցիկ պէտք է փայլեն՝ քան մերը, զիմէք ինչու համար, որովհետեւ մենք միայն պատանեկութեան և երիտասարդութեան ուսուցիչներն ենք, այն ինչ դուք կոչուած էք քնքոյշ, մատաղ, անկեղծ խելքի

ու սրտի մէջ ցանկ առաքինութեան և ճշմարտութեան սերմեր։ Այս մեր զործը զեղեցիկ է և կարեւոր, բայց ձեր զործը կարող է լինել աւելի մեծ, եթէ լիովին և սրբութեամբ կատարէք ։

Եւրոպայի բոլոր քաղաքակրթութեամբ երկրներում զանազան ձեւերի մասնագէտները հաւանութիւն են տուել Ֆրէօրէլի մանկավարժական նորաձեւ փոփոխութիւնների մասին, բայց կասեալ է մի կերպ անշմարելի են մընացել բժիշկների կարծիքները։ Սակայն բժիշկների վկայութիւնները պէտք է շատ ծանրաւշիւ նշանակութիւն ունենան, որովհետեւ նրանք մի որոշ կողմից շատ աւելի բարձր են քան ուսուցիչները, ծնողները և ուսումնարանների վարչութեան անդամները, նրանք աւելի լաւ զիտեն առողջապահութիւնն ընդհանրապէս և մանաւանդ բարոյականութեան առողջապահութիւնը, որ առաջին հետ սերտ կցուած է։ Այդ պատճառով էլ բժիշկների կարծիքների վրայ հրավիրում ենք առանձին ուշադրութիւն դարձնել։

Կարելի է մեծ հատորներ կազմել այն բոլոր կարծիքներից, որ դերմանական, անզիլական, ֆրանսիական, հոլանդական, զուիցարական բժիշկները դրել են մանկական պարտիզի ֆիզիքական, բարոյական, մտաւոր առաւելութեանց մասին, բայց բաւական է յիշել նրանցից միայն մի քանիսի կարծիքները։

Մեուշատէլի բժիշկ Գիւլլիօմն ասում է. « Մանկական ուսումնարանների մէջ պէտք է անպատճառ ներմուծել Ֆրէօրէլի կրթական եղանակը։ Պէտք է կառավարիչներին ստիպել հիմնելու և հովանաւորելու Ֆրէօրէլի եղանակի ուսումնարաններին. այդ զործին պէտք է մասնակցեն և օգնեն բարեգործական ընկերութիւնները և մասնաւոր անձինք ։

Բժիշկ Բօէնգէն՝ ասում է. « մեծարդոյ Ֆրէօրէլին իր կեանքը նուիրեց ստեղծելու մի ուսումնական հիմնարկութիւն, որ կարելի է հասարակական բարեգործութիւն անուանել։ Այդ հիմնարկութիւնը կրում է « Մանկական պարտիզ » անունը։ Ֆրէօրէլը զանազան խա-

ղեր, երգեր, պարտիզպանական աշխատանք գործադրելով՝ միշտ ձգտել է զէպի մի բարձր և օգտաւէտ նպատակ, այն է՝ զարգացնել երեխայի մէջ օգտաւէտ և ազատ գործունէութիւն։ Երբ երեխաներն ուսումնարանի նստարանների վրայ նստած լսում են այնպիսի դասեր, որ ոչ հասկանալ կարող են, ուրեմն ոչ էլ առարկան սիրել կարող են՝ սկսում են սաստիկ ձանձրանալ անուշադրութեամբ են սովորում, որ յետոյ շատ դժուար է ուղղել, այն ինչ Ֆրէօրէլի պարտիզում երեխաների երեսների վրայ երևում է հետաքրքրութիւն, բարդաւորութիւն և առողջութիւն ։

Բժիշկ պրօֆէսոր Ֆօնստրիվր, որ յայտնի է առողջապահական գրուածքներով՝ ասում է, որ այժմեան կրթական եղանակը (մետոդ) վտանգաւոր է առողջապահական և բարոյական տեսակետից, պէտք է որքան կարելի է շուտ փոխարինել Ֆրէօրէլի եղանակով։ Ֆրէօրէլի կրթական եղանակն ուղղապէս բըղխում է Հուֆէլանդի և Պէստալոցցու դադափարներից, որ իր մանկավարժական եղանակներով երեխային մօտեցնում է բնութեանը։ Պրօֆէսորն շարունակելով ասում է. Ֆրէօրէլը նմանում է բնութեան մեծ քրմայեալին, որ առաջարկում է աշխատել բաց օդում, չոր ու ցամաք ուսման եղանակը փոխարինում է խաղերով, ձեռագործութեամբ, մարմնամարզութեամբ, երգերով։ Այդ կրթական եղանակը պէտք է տարրական կրթութեան ամենալաւ եղանակը համարել։ Կրթութիւնը պէտք է մեղանում (ֆրանսիացում) այդ ճանապարհով ընթանայ, որովհետեւ առողջութիւնը զոհուած է փառասիրութեանը։ Հասարակութեան համար ի՞նչ տեսակ անդամներ պէտք է դառնան այդ տկար, նուազած, նեարդային երեխաները, որոնք զեռ կեանքի մաքառումից առաջ պղպէս տարաբախտ դրութեան մէջ են։ Բարենորոգումն կարեւոր է, որ արդէն սկսուել է։ Այդ է ապագայի ծրագիրը, որ երանի շուտ իրագործուէր ։

Բժիշկները շատ նպատաւոր վկայութիւններ են տուել Ֆրէօրէլի մանկական պարտի-

զի առողջապահական և բարոյական առաւելութեանց մասին և եթէ դրանց վրայ էլ աւելացնենք այն բոլոր վկայութիւնները որոնք բերանացի խօսուել են՝ կողմնակիցներն աւելանալու են ամեն կողմից: Այլ մարդկանց ծանօթացնելն այդ կրթական եղանակի հետ, այն ժամանակ ծնողները և ուսումնարանական վարչութիւնները կարելի է, որ վերջապէս իրենց աչքերը բանային և տեսնէին, որ այժմեան կրթական եղանակը վտանգաւոր է և հասկանային որ ուսումնարանական եղանակի բարեփոխութիւնն անհրաժեշտ է:

Պէտք է ուսումնասիրել Ֆրէօրէլը կրթական եղանակի էական գաղափարը, այն ժամանակ կատարուի մի ընդհանուր գաղափար այդ եղանակի մասին և հասկանալի կը լինի որ երեխային հէնց սկզբից զեկաւարելու համար կարեւոր է այդ եղանակը: Պէտք է ուսումնասիրել այդ եղանակը, մանաւանդ, որ դա պահանջում է լաւ տեղեկութիւններ ունենալ բնախօսութեան (ֆիզիօլոգիա) բնագիտութեան և հոգեբանութեան մասին:

Պէտալօցցին և հայր Ժիրարը մեզ ցոյց են տուել, թէ ինչ ուղղութեամբ պէտք է զարգանել երեխայի ընդունակութիւնները: Ֆրէօրէլն իր կողմից տալիս է մեզ ամենալաւ միջոցներ այդ զարգացումը թեթեւեցնելու և յարմարեցնելու երեխայի ճաշակին և ոյժերին:

Պէտք է գիտենալ ուղղապէս գործադրելու երեխայի վրայ կրթական գաղափարները և զիտակցարար օդուտ քաղել այդ կրթական միջոցներից, այդ գործադրական մասի նիւթն է, որ ուղղապէս իրագործում են երեխաների վրայ դաստան մէջ կամ ընտանեաց շրջանում:

Այդ տեղ է, որ վարժուհուն միջոց է տրուում մշակել, վարժել իր մանկավարժական տաղանդը, աւելի և աւելի լաւ իրագործել տեսական մասը, զիտակցարար գործադրել այն միջոցները, որոնք նշանակուած են գործադրական մասում:

Ֆրէօրէլն անշուշտ ընդհանուր է: Մի քանի մատենագիրներ հետեւեալ կերպով են նկարագրում Ֆրէօրէլի անձնաւորութիւնը:

Ֆրիդրիխ Ֆրէօրէլը, նախապատրաստական ուսումնարանների վերանորոգիչը, կրթութեան այն բնական եղանակի հնարողն է, որ ներգաշակութեամբ զարգացնում է երեխայի մարմինը և խելքը հէնց ծննդեան առաջին իսկ օրից սկսած:

Ֆրէօրէլը ծնուեց Սթրալսբրախում, որ գտնուում է Շվարցբուրգ—Ռուդօլֆտաւ իշխանութեան սահմաններում 21-ն Ապրիլի 1782 թ. Մրա հայրը գիւղական մի համեստ պատուօր էր, որ կրթեց նրան քրիստոնէական հոգով: Գրեւ երեխայութեան ժամանակ՝ նախ մայրը վախճանուեց և նա զրկուեց այդպիսով մայրական խնամքից, որ երեխայի համար մի պահանջ է: Կարելի է հէնց այդ իսկ էր պատճառը, որ նա իր վարդապետութեան մէջ այնքան ջերմ կերպով պաշտպանում էր մայրական կրթութեան գաղափարը:

Մա իր հօր հետ գնում էր նրա աղքատ ժողովրդին այցելելու, ծանօթանում էր նրանց ընտանեկան ցաւերի, պիտոյքների հետ: Այդ տեսարանները զարգացրին նրա մատաղ սրտի մէջ սէր դէպի մարդկութիւնը և նրանում յղացաւ ցանկութիւն դրանց համար դարման փնտռելու:

Մա իր առաջին ուսումնարանն հիմնեց Քէյլհաուում, դա մի փոքրիկ քաղաք է Տիւրինգէնում, ուր նրա ուսումնարանը մինչև այսօր էլ ժողովրդի հոգացողութեամբ է պահպանուում:

Քէյլհաուում վարձած տունը շատ նեղուածք էր նրա աշակերտների համար: Սպասելով իր նոր տան կառուցման աւարտելուն, խեղճ Ֆրէօրէլը առ ժամանակ բնակուում էր հաւարնում: Մա շաքաթը միայն երկու հացով էր կերակրուում և իր ամեն օրուան ուտելու բաժինը կաւիճով նշանակում էր պատի վրայ, որ աւելի չուտի: Կինը մասնակցում էր նրա աշխատանքին և զրկանքներից իր բաժինն էր ստանում: Իր կրթական եղանակը ժողովրդականացնելու համար արած ծանապարհորդութեանց ժամանակ նա շատ անգամ

դուրսն էր քնում: որ կարողանայ փողի խնայողութիւն անել և գործադրել ազգատ երեխաների կրթութեան համար: Երկար տարիներ փորձուելուց յետոյ նա իր կրթական եղանակը կարեւոր համարեց գործադրելու աւելի մատաղ երեխաների վրայ: Այդ պատճառով նա իր ուսումնարանն յանձնեց իր աղջկաններին մէկին և աշխատեց իրագործել իր մտածած մանկական պարտէզը: Մա մանկական պարտիլի մասին շատ քաղաքներում դասախօսեց և այդպիսի պարտէզներ հիմնեց զերմանական զանազան քաղաքներում: այն է՝ Համբուրգում, Պրէզլենում, Լէյքցի-գում, Գոտտայում և ին: Մահը չր թողեց նը-րան շարունակել իր այդ մարդասիրական գործունէութիւնը: Ֆրէօբէլը որդի չունէր և կործեա թէ միւթարուելու համար նա իր բո-լոր հայրական խնամքը գործադրում էր ուրիշ-ների երեխաները կրթելու համար: Մա վախ-ճանուեց 1852 թ. յունիսի 21-ին Մարիէն-թալում ուր և հիմնել էր մի ուսումնարան մանկական պարտիլականուհիք պատրաստելու համար:

Հասարակ բարք ու վարքի տէր էր նա և անշափ բարեսիրտ: երեխայի նման համեստ էր, նրա կերպարանքը անմեղ ու միամիտ տեսք ունէր: որին նրա սպիտակ մազերը տալիս էին մի առանձին պատկառելի զեղեցիկութիւն: Մի-կնոյն ժամանակ շատ եռանդոտ և հաստա-տամիտ էր՝ երբ հանդիպում էր գծուարու-թիւնների կամ արգելքների ինչպէս և հան-ճարներին մեծ մասամբ պատահում է՝ նա առ ժամանակ անյայտ մնաց, բայց ունենալով հաս-տատ հաւատ առ Աստուած՝ միշտ և ամեն տեղ յաղթում էր: Մա անձնատուր էր իր դադափարներին: փառք չէր որոնում, սիրում էր զիտութիւնները և մանաւանդ բնութիւ-նը: որ հիմնովին ուսումնասիրել էր: Ֆրէօ-բէլն աշխատում էր բնութեան օրէնքները գործադրելով զարգացնել մարդկային հոգին: Մա բնական մարդ էր, չէր կորցրել իր ինքն-ուրոյնութիւնը: միշտ ընդունակ էր լսել ու հասկանալ Ստեղծողին և քարոզել ստեղծ-

ուածներին իր գործերով: իր խղճմտանքով: Ահա այսպէս մարդ էր Ֆրէօբէլը:

Մա չէր սրոնում ոչ պատիւ՝ ոչ էլ հռչակ, զլիաւորապէս զբաղուած էր իր մանկավար-ժական գործով: Գոհ էր, որ հաւանութիւն էր դնում իր մի քանի բարեկամներից և աշակերտներից: Կրդայ ժամանակ և մարդիկ կը ճանաչեն, որ նա կրթութիւնը դրեց հաս-տատուն և ուղիղ հիմքի վրայ և նրա գոր-ծունէութեամբ ինչպէս նա ինքն ասում էր, կանայք կը դառնան երեխաների համար պար-տիլականուհիք, կը խնամեն մարդկային այդ բոլոր բոյսերն իրենց սիրոյ ջերմով և կը ծաղ-կացնեն առանց ճշում գործելու: կը զարգաց-նեն նրանց բնական ճանապարհով առանց կեղ-ծելու և Աստուծոյ կամքին համաձայն: Մա միւս մանկավարժներից նրանով է զանազան-ուում, որ հիմնովին ուսումնասիրել էր մարդ-կային բնութիւնը: Մա մեղ ցոյց է տալիս ե-րեխայի բոլոր յատկութիւնները, ձգտումները և մարդկային զարգացման հիմնական օրէնք-ները: Այդ տեղեկութիւնները նա ձեռք բե-րեց գործնականապէս ուսումնասիրելով երե-խաների կեանքն, անդադար քննելով մարդու բնազդումը սկսած նրա ծննդեան օրից: Մա ապրում էր երեխաների հետ և երեխաների հա-մար, որոնց հետ խաղալով դուռ այն բնական ճանապարհները, որ երեխաներն իրենք էին ցոյց տալիս: թէ նրանց հարկաւոր է գործու-նէութիւն և շարժողութիւն:

Երեխայութեան ժամանակուայ տանջանքը, ձանձրոյթը, անգործունէութիւնը և այն ջերմ սէրը, որ նա ունէր մարդկութեան համար, յորդորեցին նրան ուսումնասիրել վերոյիշեա-լը: Մա աշխատում էր բարեդել իր աղջակից-ների վիճակը ցոյց տալով նրանց բարօրու-թեան անշարժ հիմքը, խնամքով զարգացնե-լով երեխայի ընդունակութիւնները՝ սկսած նրա ծննդեան օրից:

ՖՐԷՕԲԷԼԷՆ ԻՆՏԷԼԷԿՏՈՒԱԼ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԵԼ:

Պիտողութեան ընդունակութիւնն յատուկ էր Ֆրէօբէլին: Զանազան զիտութիւնների

մասնագիտօրէն ուսումնասիրութիւնն շարժառիթ եղաւ նրան կազմակերպելու իր մանկավարժական եղանակը: Սա առանձին սիրով ուսումնասիրեց բնական զիտութիւնները— փրկիկայ մաթեմատիքան, երկրադործութիւնը, ճարտարապետութիւնը, քիմիան և էն: Մի ժամանակ կատարեց նա անտառապահի պաշտօն, յետոյ դարձաւ Բէրլինի հանքաբանական թանգարանի տեսուչ, մասնակցեց Գերմանեայի ազատութեան պատերազմին, կատարեց ուսուցչի պաշտօն և վերջապէս որպէս մանկավարժ 1816 թուականից սկսեց ուսումնասիրել և մշակել կրթութեան գաղափարը:

Այդ տեսակ ուսումնասիրութիւնները և ձեռք բերած զիտութիւնները ու նրա բազմատեսակ դործունէութիւնը պէտք է իրենց կնիքը դնէին նրա մանկավարժական նոր եղանակի վրայ: Գիտար կարող էր նրա նախագծած կարգը խանգարուել: Ընտրած եղանակի գաղափարները պէտք է լինէին նրա վարդապետութեան սկզբնակէտը, յարմարեցրած և հասկանալի լինէին երեխաների համար և օգնէին անհատական զարգացմանը:

Թէպէտ Ֆրէօբէլի եղանակը սկզբից կատարեալ է թուում, բայց և կարօտ է զանազան տեսակ կատարելագործութեանց: Նրա ուսման զխաւոր նախագծերը որոշ էին, այդ պատճառով էլ կատարելագործելը չէր կարող դժուարութեանց հանդիպել:

Պէստալոցցու հետ ունեցած յարաբերութեանց մասին շատ վեճեր են եղել թէ արդեօք Ֆրէօբէլը Պէստալոցցու աշակերտներից է՞ թէ ոչ: Ֆրէօբէլն իր երեք աշակերտների հետ (Հօլցհաուզենի որդիքը) երկու տարի մնացել է Իվէրգօնում Պէստալոցցու, այդ պատկառելի մանկավարժի մօտ, որին և յարգում էր նրա դէպի մարդկութիւնն ունեցած սիրոյ համար: Ֆրէօբէլին նախադասեցին շատ մանկավարժներից, որոնք նրանից առաջ էին գործել: Ռուսօն իսկապէս միայն քնութեան ննթարից կրթական հին եղանակը և մաքառեց զրա դէմ: Սա պարզ կերպով ցոյց տուեց, որ երեխային պէտք է ծանօթացնել առար-

կաների հետ, այսինքն պէտք է զիտութիւններ սովորցնել ցուցական եղանակով, բայց ցոյց չտուեց, թէ այդ եղանակն ինչպէս պէտք է իրագործել:

Բազէդօվը չիրագործեց Ռուսօի գաղափարները, նա առարկաները տեսնելու, քննելու տեղ, ցոյց էր տալիս նրանց պատկերները:

Պէստալոցցին ըմբռնելով Ռուսօի գաղափարները հնարեց ցուցական եղանակը, որ պահանջում է առարկաներ ցոյց տալ և այդ կերպով նա դարձաւ նախապատրաստական, ժողովրդական ուսումնարանի հիմնադիրը: Բայց այդ եղանակը յարմար չէր փոքր երեխաների համար, նա չը հասկացաւ դործունէութեան և հնարազիտութեան կարիքը, որ փոքր երեխաների համար մի տեսակ բնական պահանջ է:

Պէստալոցցին մի տեսակ նախազգացմունք ունէր, նա կարծում էր, որ կարելի է աշակերտին արդիւնաբերութիւն սովորեցնել, բայց նա զրա եղանակը չը տուեց, նա միայն նախազուշակում էր այն, ինչ ստեղծեց Ֆրէօբէլը: Պէստալոցցին Ռուսօի և Բազէդօվի նման կարծում էր, որ ուսուցանելն է կրթութեան միայնակ միջոցը, մոռանալով, որ երեխան ունի շարժողութեան կարեւորութիւն և նախաձեռնութիւն (ինիցիատիւ): Պէստալոցցին իր վերջին ճառերից մէկում ասաց.— ես ձեզ սովորեցնում եմ Ա. և Բ., որ կարողանաք դործել և կարողանաք կատարել:

Ֆրէօբէլն առաջուց պատրաստուած էր Պէստալոցցու գաղափարները հասկանալու: Սա իւր գործը ուղղում էր Պէստալոցցու հետ զուգընթացաբար, բայց և աւելի կարողացաւ մօտենալ կրթութեան իսկական նպատակին:

ՖՐԷՕԲԷԼԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐԸ,

Օրիորդ Վիադնօն Ֆրէօբէլի սկզբունքի մասին հետեւեալ հետաքրքիր տեղեկութիւններն է տալիս.— Ֆրէօբէլն երեխայութիւնից սկսած թէև արտայայտում էր մտախոհութիւն և ունէր կտրուկ խելք, բայց և այնպէս փոփոխաւիտ էլ էր նա: Այդ փոփոխամտութիւնն էր

պատճառը որ նա երկար ժամանակ չը կարողացաւ որոշել իր կոչումը: Նա իր մանկավարժական գործունէութիւնն սկսեց միայն 1816 թուականից:

Երկար ժամանակ խորհելով ու բնութիւնը քննելով՝ Ֆրէօբէլն հասկացաւ, որ Աստուած յայտնուում է փոքր և մեծ բաներում և վերջապէս այն եղբակացութեան եկաւ, թէ մարդը երեխայութիւնից սկսած պէտք է ծանօթանայ բնութեան հետ և նրա զարգացումը պէտք է հիմնուած լինի տիեզերքի ընդհանուր կազմակերպութեան ուսումնասիրութեան վրայ:

Այն քննադատութիւնները, որ արել են նրա գրուածքների մասին, չէ կարող նսեմացնել նրա գործնական աշխատանքը: Մինչդեռ Ռուսսօն և Պէտտալօցցին թափառում էին տեսականութեանց մէջ, այդ խորհրդաւոր երազողն իր դադափարներին ձեռք տուեց, ուսումնասիրեց երեխայի բնութիւնը, կարեւոր համարեց շարժողութիւնը և եղբակացը, որ երեխայի անմիտ շարժողութեան կարեւորութիւնից պէտք է յառաջացնել խելացի գործողութիւններ: Այդ մտքով էր, որ նա հնարեց առարկաներ, որոնց ոչ թէ պէտք է ցոյց տային երեխային, այլ և պէտք է նրա ձեռքը տային: Այդ առարկաներն ունին մաթեմատիքական յարաբերութիւն միմեանց հետ և իրական արժէք: Դրանցից մի քանիսը կարող են համարուել խաղալիք, բայց ոչ անմիտ և ոչ էլ ապարդիւն: Այլ սովորեցնում և զարգացնում են երեխային: Այդ առարկաների օգնութեամբ երեխան հնարում է ձեւափոխում է, միջոց է գտնում իր գործունէութեամբ և աշխատանքով իրագործել իր մտքերը և այդ աշխատանքը հեռացնում է երեխային ստրկական կերպիւ նմանեցնելուց, ստիպում է նրան ստեղծել և երեխային դարձնում է մտածող էակ: Պարագելով երբեմն արուեստով, երբեմն հրնարադիտութեամբ՝ նա պատրաստուում է մեր ժամանակի պահանջին համաձայն հնարագէտ արուեստաւոր դառնալ: Ամեն գործում հնարադիտութիւն մտցնել՝ կը նշանակէ զարգացնել

երեխայի ճաշակը դէպի գեղեցիկը, որ յետոյ ներգործելու է նրա մտաւոր և բարոյական կեանքի վրայ, որ կրթութեան նպատակի մի մասն է:

ԲՏ. ԼԵՒՈՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ,

(Կը շարունակուի):

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻԻՒՆ

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՅԻ ՎԱՐԳԱՊԵՏԻ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Աշխարհաբար թարգմանեց)

ՄԻՆԱՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԵՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆՑ

... Ողջոյն Ձեզ, յօրինել մատենագիրք եւ թարգմանիչ գրոց ի զանազան լեզուաց հեղինակութեանց, զորս օկտակար համարիք քաղոյական կրթութեան եւ ծնողնտու արուեստին գիտութեան ... :

• Անդր. Կոնդ. օրն. ՄԿՐՏԻՉ Ա. ԿԼԹՈՒՂԴԿՈՄ

ԼՄԵՆՅՆ ՀԱՅՈՑ.

Հանաւոր բացառութեամբ Վենետիկ և Վիէնայի Մխիթարեան միաբանների, Հայոց մէջ ներկայումս գրադէտ անձինք շատ քչերն են պարագում դասական (կլասիկ) գրուածքների քննութեամբ, որն այժմ Եւրոպայի մէջ գեղեցիկ մասնագիտութիւններից միւնն է համարուում: Հայութեան երկու զխաւոր կետրոններում՝ Կոստանդնուպոլսում և Տփլիսում ներկայումս չունինք պարբերական մի հանդէս, որը նուիրած